

UOT 636:612;

**BƏSLƏMƏDƏN ASLI OLARAQ BROYLER CÜCƏLƏRİNİN BÖYÜMƏ VƏ
İNKİŞAFININ ÖYRƏNİLMƏSİ****E.E. ƏLİYEV
ADAU**

Aparılan tədqiqat işində Ross 308 krossundan olan broyler cücələrin bəsləmə şəraitindən asılı olaraq broyler cücələrinin bəslənməsində mütərəqqi üsulun aşkar edilməsi və ət məhsuldarlığın artırılmasına yönəldilmişdir.

Açar sözlər: Broiler, canlı kütlə, yem sərfi, cəmdəyin kateqoriyası, bəslənmə, çəki artımı, ətlik xüsusiyyəti.

Quşçuluq dünyanın bir çox ölkələrində kənd təsərrüfatı məhsulları istehsalında aparıcı yer tutur. Quşçuluğun inkişafı bu günün tələbidir.

Əhalinin sürətdə artması, quşçuluq məhsullarının istehsalına da öz təsirini göstərir. Quşçuluğun muasir dövrdə inkişafı ancaq damazlıq təsərrüfatların tərkibində yeni xəstəliklərə davamlı, yerli iqlim şəraitinə uyğunlaşmış cinslərin, xətlərin, krossların yaradılması, quşların məhsuldarlıq və damazlıq keyfiyyətlərini yüksəltmək, tamdəyərli yemləmə və yüksək effektivli texnologiyaları tətbiq etməkdir. [1,2,3,4,5]

Mövzunun aktuallığı. Quşçuluq məhsulları istehsalının həcmi əhalinin daimi quşçuluq məhsullarına olan tələbatını Respublikamızda son iki ildə demək olar ki, tam ödəyə bilir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin şəxsi təşəbbüsü ilə «2008-2015-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında əhalinin ərzaq məhsulları ilə ehtibarlı təminatına dair Dövlət Proqramı» qəbul edilmişdir. Dövlət Proqramının icra müddətinin sonunadək əhalinin kənd təsərrüfatı məhsullarına olan tələbatının daxili istehsal hesabına tam ödənilməsi nəzərdə tutulur və demək olar ki, yeganə sahədi qoyulan tələbləri artıqlaması ilə ödəmişdir.

Beləliklə Azərbaycanda bütün təsərrüfatlar üzrə k/t quşlarının baş sayı 2015-ci ilə 25 851 734 baş təşkil edir. Son göstəricilərə əsasən 55 iri və xırda (28 broyler və 22 yumurtalıq, 5 təmirdədir) quşçuluq təsərrüfatları fəaliyyət göstərir. Bu fabriklərin Respublikada ümumi istehsalı - yumurta 2014-cü ildə 1562,74 mln. ədəddən çox və quş əti istehsalı isə 99,4 min tondan çox olmuşdur. [1,2,3,4,5]

Quş əti istehsalında texnoloji proseslərin təkmilləşdirilməsi Azərbaycan şəraiti üçün ən aktual problem təsərrüfatlarda yüksək canlı kütləyə, salamat saxlamaya malik olan broylerin yetişdirilməsinə nail olmaqdır. Ətlik quşçuluğun inkişafı artım vahidinə düşən yem payını azaltmaq, ətlik tez yetişənliyi ətin yüksək keyfiyyəti və sahənin çevikliyindən asılıdır. Bu problem Azərbaycanda ilk dəfə öyrəniləcəkdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 40 ildən çoxdur ki, quşçuluğun sənaye əsasında inkişafı gedir və bu sahədə res-

publikaya gətirilən məhsuldar ətlik quş krossları ilə vətən alimləri əsaslı tədqiqatlar aparmışdılar. (F.Məlikov, H.M.Hacıyev, M.H.Hacıyev, Feyzullayev və b.)

Material və metodika. Təqvim planına əsasən 2014-2015-ci il təcrübələri 2015-cü ildə ADAU-nun quşçuluq tədris mərkəzinin fermasında (döşmə) və Səba quşçuluq fabrikində (qəfəs), «Ross-308» krossuna aid olan broyler cücələr üzərində aparılmışdır. Tədqiqat işinin yerinə yetirilməsi üçün iki təcrübənin qoyulması planlaşdırılmışdır. Alınmış nəticələr biometrik üsulla işlənmiş və kafedrada məruzə edilmişdir. Təcrübə 2015-ci ildə «Ross -308» krossundan olan broyler cücələr üzərində aparılmışdır. Təcrübə 35 gün ərzində aparılmışdır.

Müxtəlif bəslənmə şəraitindən aslı olaraq cücələrin 7, 14, 21, 28 və 35 günlük yaş dövrlərində boyatma və inkişaf dinamikası öyrənilmişdir. Bu zaman cücələrin diri çəkisi və sutkalıq çəki artımı kimi göstəricilər tədqiqat obyektı olmuşdur. 1 gündə orta canlı kütlə 40 qr olmuşdur, birinci həftəsində standar göstəricilərinə əsasən 165 qr təşkil olmalıdır, təcrübə göstəricilərində bu göstərici 168 qr təşkil etmişdir. Buna müvafiq olaraq birinci həftəsində 455 qr qarşı 467 qr olmuşdur, üçüncü həftəsində isə 850 qr qarşı 900 qr təşkil etmişdir. Yem məsarifini öyrənmək məqsədilə hər üç qrupda eyni miqdarda qarışıq yem sərflənməmişdir.

Tədqiqatın nəticələri. Aparığımız tədqiqat zamanı quşların bəslənmə texnologiyası əsasında iki bəsləmə üsulundan (qəfəsli bataryada və qalın döşənək) istifadə etmişdik. Tədqiqat zamanı quşları norma əsasında yemləndirmişik. (yemləndirmə zamanı probiotiklərdən istifadə edilib). Quşları hər bəsləmə üsulunda 2 qrupa bölmüşdük: kontrol və təcrübə. Təcrübə üçün hər qrupa 100 baş «Ross-308» krossundan olan cücələrindən seçmişdik. Tədqiqat zamanı hər həftə çəkilişini müəyyən etmişdik. Bəsləmə müddəti 35 gün olmuşdur. Aparılmış nəzarət çəkinin nəticəsində cücələrin 7, 14, 21, 28 və 35 günlük yaş dövrlərində boyatma və inkişaf dinamikası öyrənilmişdir. Bu zaman cücələrin diri çəkisi və sutkalıq çəki artımı kimi göstəricilər tədqiqat obyektı olmuşdur.

Bəsləmə dövründə hansı saxlama şəraitinin üstünlüyünü təyin etmişdik və tətbiq edərək aldığımız nəticələr aşağıdakı cədvəldə şəhr edilib.

Cədvəl

$n=100$

Göstəricilər	Qruplar			
	Qəfəs		Döşənək	
	Kontrol	Təcrübə	Kontrol	Təcrübə
Canlı kütlə (q) yaşlar üzrə				
7 gün	165	169	158	167
14 gün	455	467	423	465
21 gün	857	906	843	894
28 gün	1587	1660	1546	1598
35 gün	1798	1838	1767	1812
Salamat saxlama %	97,3	99,8	94,6	98,2
Yem sərfi 1 kq c.k.	1,82	1,76	2,1	1,9

Cədvəldən görünür ki qəfəsdə bəslənən broylerin canlı kütləsi, salamat saxlanması və yem sərfi döşənək üzərində saxlanan cücələrdən üstün olmuşdur. Beləliklə apardığımız tədqiqatlardan belə bir nəticəyə gəlinmişdir.

Nəticə: Apardığımız tədqiqat nəticəsində qəfəsli batareyada bəslənən broyler döşənək üzərində bəslənən broylərə nisbətən tez böyüyür və kifayət gədər canlı kütlə verir ki, buda broylerin inkişafında qəfəsli batareyada bəslənmə üsulunun üstünlüyü deməkdir.

ƏDƏBİYYAT

1. Hacıyev M.H. Respublikaya gətirilən yüksəkməhsuldar toyuq krosslarının bioloji və təsərrüfat xüsusiyyətləri Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, GREM, «Xəbərlər məcmuəsi» № 29, «Elm» nəşriyatı Gəncə 2007 səh. 62-67.
2. Шмагунов Ш. И др. «Влияние высокой температуры на физиологию и продуктивность кур». Ж. Птицеводство №9, 2005., стр. 29-30.
3. Aviagen. Бройлеры «Ross 308». Целевые показатели содержания. Июнь 2007. - 96с.
4. Bihan-Dubal E.Le. Genetic Variability of technological quality of meat within and between breeds//XXII World's poultry congress. Turkey. Istanbul. 2004. - 8-13 June. - P.147.t.
5. Management manual Ross Breeders. 2008. - 55p.

Изучение роста и развития бройлеров в зависимости от систем содержания

Э. Э. Алиев

Был проведен опыт на выявление лучшего способа содержания бройлеров. Нами было выявлено, что при клеточном содержании к 35 дням в контрольной группе живая масса достигла 1798 г а в опытной-1838 г. Следовательно, при напольном показатели были 1767 и 1812 гт. Это ещё раз доказывает преимущества клеточного содержания.

Ключевые слова. Бройлеры, живая масса, затраты корма, категорийность тушек, содержание, привес, мясные качества.

Study of growth and development of broiler in relation to the content of

E.E.Aliev

Experience to identify the best way for broilers was conducted. We have found that when the content of the cell to the 35 days in the control group reached a live weight of 1798 g and in the test-1838, therefore at the floor rates were 1767 and 1812 qq. This proves once again the benefits of the cellular content.

Key words: Broilers, live weight, feed expenditures, category carcasses, housing, weight gain, meat quality.